

Μεταξύ εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και επανάστασης, η εμπειρία της λαϊκής εξουσίας στην Ελεύθερη Ελλάδα

του Νάσου Ηλιόπουλου

1. Η Λαϊκή Εξουσία στην Ελεύθερη Ελλάδα

Η Λαϊκή Εξουσία αποτελεί ακριβώς την μορφή που πήρε η ηγεμονία των πιο προωθημένων στοιχείων του κινήματος στο εσωτερικό του αντιστασιακού αγώνα. Η κεντρική σημασία της Λαϊκής Εξουσίας τονίζεται στην εισήγηση της 10ης ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ τον Γενάρη του 1944. Μια πραγματικότητα που αγκαλιάζει «τα 2/3 της χώρας» που «ζουν με καθεστώς τοπικής αυτοδιοίκησης από λαϊκά όργανα»[1]: «Γεννιέται το κράτος του Λαού. ... Στις ανταρτοκρατούμενες περιοχές καταρρέει το κράτος των Ράλληδων. Διαλύεται το κράτος που ο λαός μας δεν το γνώρισε παρά σαν κράτος δικτατόρων, κινηματιών, ιδιώνυμων, φασιστών, ... Ο λαός με λαϊκές επιτροπές βγαλμένες από λαϊκές συνελεύσεις αναλαμβάνει όλες τις διοικητικές, πολιτικές, δικαστικές, εκπαιδευτικές και εκπολιτιστικές λειτουργίες και αρχίζει όσο είναι δυνατόν ο δημοκρατικός μετασχηματισμός της νεοελληνικής κοινωνίας. ... Αυτά τα νεογέννητα λαϊκά όργανα εξουσίας απ' αυτή τους τη φύση τείνουν να συνενωθούν σ' ένα κεντρικό αντιπροσωπευτικό και εκτελεστικό όργανο για να δημιουργηθεί κεντρική εξουσία του λαού.»[2]

Οι θεσμοί της Λαϊκής Εξουσίας, δηλαδή η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση (Λ.Α.) και η Λαϊκή Δικαιοσύνη (Λ.Δ.), αναγνωρίζονται από την ΠΕΕΑ τον Μάη του 1944[3], με τις πράξεις 55 και 57 που αναφέρονται στον κώδικα Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Λαϊκής δικαιοσύνης αντίστοιχα[4]. Οι θεσμοί λαϊκής εξουσίας θανατώθηκαν ουσιαστικά με την ήττα του ΕΑΜικού κινήματος και τυπικά με την 58422 Εγκύκλιο της 1.12.44 του υπουργείου δικαιοσύνης της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου[5]. Οι δύο θεσμοί λαϊκής εξουσίας ήρθαν στη ζωή μέσα από τις εντολές και την εγκύκλιο του ΕΑΜ τον Δεκέμβρη του 1942[6].

1.1 Δομή της Λαϊκής Εξουσίας

Κυρίαρχο όργανο και κύτταρο της Λαϊκής Εξουσίας ήταν η Γενική Συνέλευση (Γ.Σ.). Η Γ.Σ. γινόταν υποχρεωτικά μια φορά τον μήνα ενώ μπορούσε να συγκληθεί και σε έκτακτες περιστάσεις: «Στη γενική Συνέλευση θα γινόταν ο απολογισμός όλων των Επιτροπών. Και του Λ. Δικαστηρίου. Ο Λαός θα επικύρωνε ή όχι. Επικύρωση του έργου σήμαινε και έγκριση να παραμείνουν οι ίδιοι στις Επιτροπές. Η Γ. Συνέλευση έπαιρνε αποφάσεις πάνω στα προβλήματα του χωριού. Ανακαλούσε ένα μέλος μιας επιτροπής ή όλη την Επιτροπή κι ανάδειχνε άλλους. Έτσι τα μέλη των Επιτροπών ασκούνε το λειτούργημα τους κάτω από το διαρκή έλεγχο και τη διαρκή ανανέωση της εμπιστοσύνης του χωριού»[7]. Οι μόνες αποφάσεις που δεν μπορούσε να ακυρώσει ήταν αυτές των Λ.Δ.[8].

Το πρώτο όργανο που εξέλεγε η Γ.Σ. ήταν η πενταμελής Επιτροπή Λαϊκής Αυτοδιοίκησης[9]. Επιτροπές Λ. Α. συγκροτήθηκαν και σε τομεακό επίπεδο[10]. Μετά την εκλογή της η Επιτροπή Λ.Α.: «Εκλέγει τον πρόεδρο. Καταμερίζει τους τομείς της δουλειάς της ανάμεσα στα άλλα τέσσερα μέλη της. Καθένα από αυτά θα είναι επικεφαλής αντίστοιχης Υποεπιτροπής, που συγκροτείται από αυτόν και άλλους δύο κατοίκους του χωριού, που εκλέγονται επίσης. Έτσι συγκροτούνται οι παρακάτω εξαρτημένες άμεσα από την Επιτροπή Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Υποεπιτροπές: Επισιτιστική, Σχολική, Εκκλησιαστική

και Λαϊκής Ασφάλειας»[11].

Η συμμετοχή σε κάποιο όργανο της Λαϊκής Εξουσίας, ειδικά στην πρώτη φάση, δεν συνεπαγότανε οποιαδήποτε μορφή μισθού: «Αν η άσκηση της Λαϊκής Εξουσίας μετατραπεί σ' επάγγελμα βιοποριστικό, η Λαϊκή Εξουσία πέθανε!»[12]. Ενώ και αργότερα υιοθετήθηκε για κάποιες λειτουργίες μια μικρή αποζημίωση.

Η Λαϊκή Δικαιοσύνη θεσμοθετείται με την δεύτερη θέση της Εγκυκλίου: «Καθορίζονταν, ότι με το Λαϊκό Δικαστήριο η Δικαστική Εξουσία περνούσε στα χέρια του Λαού και γινότανε Λαϊκή. Η Λ. Δικαιοσύνη θ' απονέμονταν από το Λαό και για αυτόν»[13]. Η συγκρότηση του Λ.Δ. γινότανε «... ή από τα πέντε μέλη της Επιτροπής Λαϊκής Αυτοδιοίκησης ή από τον πρόεδρο της τελευταίας σαν πρόεδρο του και άλλα 4 μέλη εκλεγμένα από τη συνέλευση του χωριού.»[14].

Το «μέτρο απονομής» της Λ.Δ. καθορίστηκε ως εξής :

1. ότι δεν μπορεί να είναι ο παλιός νόμος ...

2. Το Λ. Δικαστήριο θα μορφώνει γνώμη για το που βρίσκεται το δίκιο και θα το επιδικάζει με βάση:

α. την εκτίμηση των μαρτυρικών καταθέσεων και των όσων υποστηρίζουν οι αντίδικοι ...

β. την αντίληψη για το δίκιο της κάθε δοσμένης περίπτωσης που επικρατεί στην Κοινή Γνώμη του χωριού. ...

γ. τη δική τους προσωπική αντίληψη που θα έχουνε για την κάθε περίπτωση που θα δικάζουνε τα ίδια μέλη του Λαϊκού Δικαστηρίου ...

3. Οι Λαϊκοί Δικαστές θα αποφαινόνται στην κάθε περίπτωση “κατά συνείδηση”... και στη βάση της “διαλεκτικής Λογικής”...»[15].

Ένα κρίσιμο ζήτημα που έπρεπε να λυθεί είναι ο τρόπος με τον οποίο ο Λαϊκός δικαστής θα μπορούσε να αισθάνεται ότι έχει ένα οδηγό για τις αποφάσεις του και άρα κάθε μέλος της κοινότητας να μην φοβάται να αναλάβει αυτήν την θέση ευθύνης, πιστεύοντας ότι δεν μπορεί να αντεπεξέλθει και ότι αυτή του η ανεπάρκεια θα τον οδηγήσει σε λαθεμένες κρίσεις. Μία πρώτη απάντηση σε αυτό το πρόβλημα ήταν και η «διαλεκτική λογική»[16].

Παράλληλα η εισήγηση πρότεινε να συμμετέχει στην δίκη χωρίς ψήφο, αλλά συμβουλευτικά ο Υπεύθυνος του ΕΑΜ για να μπορεί να καθοδηγεί την διαδικασία επισημαίνοντας τα κρίσιμα σημεία[17]. Πρέπει να τονιστεί όμως ότι το Λαϊκό Δίκαιο ήταν καταγεγραμμένο και μάλιστα με την βοήθεια πανεπιστημιακών και επιφανών δικηγόρων[18]. Το γεγονός όμως ότι η απόδοση της δικαιοσύνης στηρίζεται στον λαϊκό δικαστή και στην ευθυκρισία του, με ταυτόχρονη απαγόρευση συμμετοχής στους δικηγόρους[19], αποτελεί άλλη μια όψη λαϊκής ηγεμονίας ενάντια στους μικροαστούς διανοούμενους. Θεμελιώδης δικονομική αρχή του Λαϊκού Δικαστηρίου γίνεται ο συμβιβασμός[20]. Παράλληλα δημιουργήθηκαν Τομεακά Λαϊκά Δικαστήρια για την εκδίκαση των εφέσεων κατά των πρωτοβάθμιων αποφάσεων των Λ.Δ.[21] Τέλος πρέπει να τονιστεί ότι η απονομή της Λ.Δ. ήτανε δωρεάν[22].

1.2 Ο Λαϊκός Στρατός ως στήριγμα και προϋπόθεση της ύπαρξης της Λαϊκής Εξουσίας

Ολόκληρη η πραγματικότητα της ελεύθερης Ελλάδας που περιγράψαμε παραπάνω δεν θα μπορούσε να αναπτυχθεί χωρίς τον Εθνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό. Ο ΕΛΑΣ δεν ήταν άλλος ένας στρατός, με την δομή και τις λειτουργίες δηλαδή των αστικών στρατών. Ολόκληρη η λειτουργία και η δομή του ΕΛΑΣ έδειχναν ότι ήταν ένας πραγματικά λαϊκός στρατός.

Η 10η ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ τον Γενάρη του 1944 μεταξύ άλλων αναφέρεται και στη φύση και τη λειτουργία του ΕΛΑΣ: «Ταυτόχρονα το αγωνιζόμενο έθνος αποκτάει και δικό του στρατό. Ο ΕΛΑΣ είναι απ' τη σύνθεση, το χαρακτήρα και τον προορισμό του, ο καινούργιος εθνικός στρατός του Λαού. Λαογέννητος και λαοδημιούργητος στρατός κληρονομεί και συνεχίζει όλες τις καλές εθνικοαπελευθερωτικές αντιφασιστικές παραδόσεις του παλιού στρατού του Αλβανικού Μετώπου, μα είναι απαλλαγμένος απ' την κηδεμονία και την επιρροή της πλουτοκρατίας και των φασιστών εκπροσώπων της. Είναι στρατός του Λαού. Σε συνελεύσεις των μονάδων του οι ένοπλοι πολίτες συζητούν και εξετάζουν όλα τα ζητήματα που έχουν σχέση με τον στρατό και με την χώρα, εξόν από τα καθαρώς στρατιωτικά πολεμικά ζητήματα που είναι δικαίωμα των διοικήσεων, ωστόσο εκτελεστούν οπότε περνούν απ' τον έλεγχο των συνελεύσεων. Αυτή η δημοκρατία του στρατού ενώ δυναμώνει την στρατιωτική πειθαρχία και την κάνει συνειδητή, διατηρεί και τονώνει το λαϊκό χαρακτήρα και το λαϊκό προορισμό του ΕΛΑΣ που είναι η εθνική απελευθέρωση και η εξασφάλιση της κυριαρχίας του Λαού.»[23]

Η ύπαρξη και η λειτουργία δημοκρατικών διαδικασιών, όπως οι συνελεύσεις στο εσωτερικό του Λαϊκού Στρατού αποτελεί μια ξεκάθαρη τομή σε σχέση με την αντιδημοκρατική και σκληρά ιεραρχική λειτουργία των αστικών στρατών. Ο ΕΛΑΣ δεν έγινε ποτέ ένας τυπικός στρατός: «Ακόμα και η αναλογία τακτικών αξιωματικών και ανταρτών διατηρήθηκε στο επίπεδο του 1 προς 180, όταν σε άλλες αντιστασιακές οργανώσεις ήταν 1 προς 5. Στην ίδια τη διοίκηση του υπήρχε τόσο ο πολιτικός έλεγχος, όσο και η στρατιωτική λειτουργία, συνδεδεμένη με τη λαϊκή συναισθηματική προσήλωση προς των αρχηγό όπως αυτός εκφραζόταν στο πρόσωπο του καπετάνιου. Αυτός ήταν που θα διασφάλιζε τον λαϊκό χαρακτήρα της οργάνωσης, θα εξασφάλιζε την ψυχική και σωματική ευεξία των ανταρτών και θα ανέπτυσσε μια σχέση συναισθηματικής προσήλωσης προς τις απαιτήσεις του αγώνα, ενώ ο πολιτικός επίτροπος θα αναβάθμιζε το πολιτικό επίπεδο των μαχητών και ο στρατιωτικός ηγέτης θα επιφορτιζόταν με τα καθ' εαυτό στρατιωτικά καθήκοντα.»[24]

2. Εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας και επανάσταση

Με την απόφαση της 8ης ολομέλειας της Κ.Ε. του ΚΚΕ τον Γενάρη του 1942, το σύνθημα της «Λαϊκής Δημοκρατίας»[25] εμφανίζεται ως η κεντρική πρόταση του κόμματος για την πολιτική κατάσταση μετά την απελευθέρωση. Η «Λαϊκή Δημοκρατία» αποτελεί σύμφωνα με την ανάλυση του ΚΚΕ, ένα απαραίτητο στάδιο για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στην Ελλάδα, η οποία δεν έχει ολοκληρώσει ακόμα τον αστικοδημοκρατικό μετασχηματισμό. Η συγκεκριμένη οπτική, σύμφωνη με την κεντρική κατεύθυνση του κόμματος ήδη από το 1934, εμφανίζεται καθαρά στην πανελλαδική συνδιάσκεψη τον Δεκέμβρη του 1942, όπου μαζί με την παρουσίαση του πολιτικού προγράμματος του ΚΚΕ για μετά την απελευθέρωση[26], αναλύεται ο στόχος της Λαϊκής Δημοκρατίας[27]. Στη βάση του συγκεκριμένου πλαισίου το ΚΚΕ διεξήγαγε και μέσα στην περίοδο της κατοχής[28] πολιτική κριτική στα «διάφορα σοσιαλιστικά κηρύγματα»[29].

Ένα κρίσιμο ερώτημα που έχουμε να απαντήσουμε είναι το κατά ποσό η εμπειρία της ελεύθερης Ελλάδας ερμηνεύεται από το θεωρητικό πλαίσιο της «ολοκλήρωσης της αστικοδημοκρατικής επανάστασης». Αρχικά θα σταθούμε σε ένα απόσπασμα του Μαρξ σχετικά με την Παρισινή Κομμούνα του 1871: «Η Κομμούνα σχηματιζόταν από τους δημοτικούς συμβούλους που είχαν εκλεγεί με βάση το γενικό εκλογικό δικαίωμα στα διάφορα διαμερίσματα του Παρισιού. Ήταν υπεύθυνοι και μπορούσαν να ανακληθούν σ' οποιαδήποτε στιγμή. ... Η Κομμούνα δεν επρόκειτο να είναι ένα κοινοβουλευτικό αλλά ένα εργαζόμενο σώμα, εκτελεστικό και νομοθετικό ταυτόχρονα. Η αστυνομία, που ως τότε ήταν όργανο της κεντρικής κυβέρνησης, απογυμνώθηκε αμέσως από όλες τις πολιτικές της ιδιότητες και μετατράπηκε σε όργανο της Κομμούνας, που μπορούσε να ανακληθεί σε οποιαδήποτε στιγμή. Το ίδιο έγινε και με τους δημόσιους υπαλλήλους σε όλους τους κλάδους της διοίκησης. Από τα μέλη της Κομμούνας ως τους κατώτερους υπαλλήλους η δημόσια υπηρεσία έπρεπε να αμείβεται με εργατικούς μισθούς. Όλα τα αποχτημένα δικαιώματα και οι επιχορηγήσεις για έξοδα παραστάσεως στους ανώτερους αξιωματούχους του κράτους καταργήθηκαν μαζί με τους ίδιους τους αξιωματούχους. Οι δημόσιες θέσεις έπαψαν να είναι ατομική ιδιοκτησία των βοηθών της κεντρικής κυβέρνησης. Όχι μόνο η διοίκηση του δήμου, μα και όλα τα καθήκοντα που ως τότε εξασκούσε το κράτος, πέρασαν στα χέρια της Κομμούνας. ... Οι δικαστικοί λειτουργοί χάσανε εκείνη την φαινομενική ανεξαρτησία τους, που χρησίμευε μόνο και μόνο για να σκεπάζει τη χαμερπή τους υποταγή σε όλες τις αλληλοδιάδοχες κυβερνήσεις στις οποίες έδιναν με τη σειρά όρκο πίστης και τον αθετούσαν κάθε φορά. Όπως όλοι οι άλλοι δημόσιοι υπάλληλοι, έπρεπε στο εξής και αυτοί να εκλέγονται, να είναι υπεύθυνοι και να μπορούν να ανακληθούν»[30].

Για τον Μαρξ η Κομμούνα ήταν «μια κυβέρνηση της εργατικής τάξης»[31] η οποία «τσακίζει τη σύγχρονη κρατική εξουσία»[32]. Η σημασία της εμπειρίας της Παρισινής Κομμούνας επανέρχεται στο έργο του Λένιν, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο στο «Κράτος και επανάσταση», αλλά και σε επίπεδο πολιτικής πρακτικής, ήδη από τον Απρίλη του 1917 όταν υποστήριζε τη σοβιετική εξουσία: «Η εξουσία αυτή είναι εντελώς διαφορετικού είδους από την εξουσία που υπάρχει γενικά στην κοινοβουλευτική αστική δημοκρατία του συνηθισμένου ως τα σήμερα τύπου ... Η εξουσία αυτή είναι εξουσία ίδιου τύπου με την Κομμούνα του Παρισιού του 1871.»[33]

Η εμπειρία της Λαϊκής Εξουσίας στην Ελεύθερη Ελλάδα μας παρέχει την δυνατότητα να αμφισβητήσουμε τη λογική μιας γραμμικής εξέλιξης με βάση «στάδια» που ορίζονται από την «ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων». Αντιθέτως, το ιστορικό αποτέλεσμα περιέχει τομές και ασυνέχειες με βάση τα αποτελέσματα των συγκρούσεων στους κόμβους που διαγράφει η συγκυρία. Όταν αναφερόμαστε σε κόμβους εννοούμε την με κάθε φορά μοναδικό τρόπο συμπύκνωση των αντιθέσεων, ως αστάθμητο αποτέλεσμα της κοινωνικής σύγκρουσης (δηλαδή της πάλης των τάξεων). Συγκρούσεις που μπορούν να δημιουργούν, να μετασχηματίζουν ή να κλείνουν δρόμους και ενδεχόμενα στην κοινωνική κίνηση.

Η πρακτική του ΚΚΕ και του ΕΑΜ στην οργάνωση του λαού κατά την διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα ερχόταν έμπρακτα σε ρήξη με την στρατηγική των σταδίων. Μία ρήξη όμως αντιφατική και χωρίς πλήρη συνείδηση. Μπορεί η λέξη ηγεμονία να μην χρησιμοποιείται από τους αγωνιστές του ΚΚΕ και η απόφαση της 6ης ολομέλειας του 34 μαζί με το σύνθημα για Λαϊκή Δημοκρατία να μην αμφισβητείται σε κάποιο κείμενο, παρόλα αυτά η γραμμή μαζών που εφάρμοσε το ΚΚΕ μπορεί να αναλυθεί πολύ καλύτερα μέσα στο πλαίσιο που ορίζει η έννοια της Ηγεμονίας. Στο απόσπασμα 52 του Τετραδίου 8 στα γραπτά του κατά την διάρκεια της φυλάκισης του ο Γκράμσι αναφέρει ότι «ο πόλεμος θέσεων στην πολιτική είναι η έννοια της ηγεμονίας»[34]. Για την διεξαγωγή του «πολέμου

θέσεων» πρέπει να υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις όπως «η ύπαρξη μεγάλων σύγχρονων λαϊκών οργανώσεων που αποτελούν τα χαρακώματα και τις οχυρώσεις του πολέμου θέσεων»[35].

Ο «πόλεμος θέσεων» έρχεται να συμπληρώσει, αλλά σε καμία περίπτωση να καταργήσει, τον «πόλεμο ελιγμών» (ή «πόλεμο κινήσεων»), που αντιπροσωπεύει την στιγμή που η ταξική αντιπαράθεση λαμβάνει μορφές συνολικής σύγκρουσης: «ο πόλεμος των κινήσεων γίνεται όλο και περισσότερο πόλεμος θέσεων και μπορούμε να πούμε ότι ένα κράτος κερδίζει ένα πόλεμο στο βαθμό που τον προετοιμάζει λεπτομερειακά και τεχνικά στον καιρό της ειρήνης. Η ογκώδης δομή των σύγχρονων δημοκρατιών, τόσο σαν κρατικές οργανώσεις όσο και σε σύνολα ενώσεων στη ζωή των πολιτών αποτελεί για την πολιτική τέχνη ότι και τα “χαρακώματα” και οι μόνιμες οχυρώσεις του μετώπου στον πόλεμο θέσεων: κάνουν απλώς “μερικό” το στοιχείο της κίνησης που προηγούμενα ήταν “όλος” ο πόλεμος, κτλ.»[36]

Το ΚΚΕ υπηρέτησε ακριβώς την παραπάνω λογική ηγεμονικής στρατηγικής, δημιουργώντας σε όλη την χώρα τις «μεγάλες λαϊκές οργανώσεις» που αποτελούσαν «τα χαρακώματα και τις οχυρώσεις» ενός «πολέμου θέσεων» που η τεράστια δύναμη του ΕΛΑΣ μπορούσε την κρίσιμη στιγμή να τον μετατρέψει σε «πόλεμο ελιγμών». Με βάση τα παραπάνω δύσκολα μπορεί κάποιος να αρνηθεί ότι στην Ελεύθερη Ελλάδα συντελέστηκαν κοινωνικοί μετασχηματισμοί που προχώραγαν πολύ πιο μακριά από την ολοκλήρωση αστικοδημοκρατικών καθηκόντων. Μετασχηματισμοί που έβαζαν τις βάσεις για την ύπαρξη μιας εντελώς διαφορετικής κρατικής συγκρότησης, μετασχηματισμοί ως εκ τούτου επαναστατικοί. Με αυτήν την έννοια πιστεύουμε ότι ήταν η ίδια η πάλη των τάξεων και η απώλεια της ηγεμονίας του αστικού κόσμου που ανάγκασε το αστικό στρατόπεδο να διαλέξει τον «πόλεμο ελιγμών» από έναν «πόλεμο θέσεων». Η ανάγνωση της συγκυρίας έδειχνε ότι η πρωτοβουλία είχε περάσει στα χέρια του λαϊκού κινήματος, γεννώντας έτσι μια συνολική αμφισβήτηση των αστικών μορφών κυριαρχίας στο εσωτερικό του Ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια η επιλογή της συνολικής σύγκρουσης από την μεριά του αστικού πολιτικού κόσμου, του «πολέμου ελιγμών» δηλαδή, φαινόταν προτιμότερη από ένα «πόλεμο θέσεων» που θα διεξαγόταν απέναντι σε μια αντίπαλη «οχύρωση» πολύ πιο αναπτυγμένη και με τεράστιες «εφεδρείες». Όπως είχε παρατηρήσει ο Μαρξ για την στάση των αστών απέναντι στην κομμούνα ήταν η επιλογή «της άρχουσας τάξης να πνίξει την επανάσταση με έναν εμφύλιο πόλεμο...»[37].

[1] Ζευγού Γ., εισήγηση στην 10η Ολομέλεια της Κεντρικής επιτροπής του ΚΚΕ, Γενάρης 1944, στο: Το ΚΚΕ, επίσημα κείμενα, τομ. 5 (1940-1945), Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1981, σ. 372-373.

[2] Ό.π., σ. 351.

[3] Μπέικος Γ., Η λαϊκή εξουσία στην Ελεύθερη Ελλάδα, Αθήνα: Θεμέλιο, 1979, τομ. 1, σ. 9-10.

[4] Μπέικος Γ., Η λαϊκή εξουσία στην Ελεύθερη Ελλάδα, Αθήνα: Θεμέλιο, 1979, τομ. 2, σ. 487.

[5] Ό.π., τομ. 1, σ. 37.

[6] Ό.π., τομ. 2, σ. 11, σ. 14, σ. 20-21.

[7] Ό.π., τομ. 2, σ. 52-53.

[8] Ό.π. σ. 54.

[9] Ό.π. σ.23.

[10] Ό.π. σ. 54.

[11] Ό.π. , σ.61.

[12] Ό.π., σ. 51.

[13] Ό.π., σ. 27.

[14] Ό.π., σ. 33.

[15] Ό.π., σ. 29.

[16] Σύμφωνα με αυτή ο πρώτος κανόνας που έπρεπε να εφοδιάσουν τον Λαϊκό Δικαστή είναι «... να μην του δέσουμε το μυαλό με τύπους και νόμους. Φτάνει να του λέμε πάντα: η κάθε υπόθεση είναι ξεχωριστή περίπτωση σαν το κάθε ξεχωριστό λιθάρι που παίρνεις να βάλεις στον τοίχο που κτίζεις. Το λιθάρι έχει, λένε οι κτίστες, εφτά πρόσωπα. Θα τα δοκιμάσεις και τα εφτά. Μη βιαστείς. Για να βρεις πιο κάνει καλύτερα στη μεριά που θέλεις. Και η κάθε υπόθεση θα έχει εφτά πρόσωπα. Εφτά δίκαιες λύσεις φαινομενικά. Θα τις εξετάσεις και τις εφτά, φέρνοντας την υπόθεση πολλές φορές, σα λιθάρι, στα χέρια σου γύρα, ώσπου να βρεις ποια είναι η δίκαιη». Ό.π., σ. 31.

[17] Ό.π., σ. 32.

[18] Ζέπος Δ., Λαϊκή Δικαιοσύνη, Αθήνα 1986, βιβλίο που διδασκόταν στη Νομική μέχρι και τη δεκαετία του 1960.

[19] «1. Δεν είχανε θέση εκεί, αφού νόμος δεν υπήρχε και πάνω σ' αυτόν να “αγορέψουνε”...

2. Τα επαγγελματικά του βιώματα δε θα τους επιτρέπανε να μη μας ανακατεύουν παλιούς νόμους και διατάγματα ... Και να δημιουργούν έτσι εντυπώσεις σε βάρος του ανίδεου περί τα νομικά Λ. Δικαστή και σε τελευταία ανάλυση να κλονίζουν, και άθελα τους τι κύρος του Λ. Δικαστηρίου.» Μπέικος, Ό.π., σ.45-46.

[20] «Πριν προχωρήσει στη διαδικασία επ' ακροατηρίω το Λ.Δ. έπρεπε να εξαντλήσει κάθε προσπάθεια συμβιβασμού των αντιδίκων ... Δεν έμεναν ψυχρότητες και έχθρες, προάγονταν η ενότητα του χωριού και ανέβαινε το κύρος του Λ. Δικαστηρίου όχι σαν τιμωρού, μα σαν διαιτητή» Ό.π., σ. 42-43.

[21] Ό.π., σ. 49.

[22] Ό.π., σ. 48.

[23] Ζευγού, ό.π., σ. 350.

[24] Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, Οι οργανώσεις της Αντίστασης, στο: σ. 14.

[25] Κεντρική επιτροπή του ΚΚΕ, απόφαση της 8ης ολομέλειας, στο: Το ΚΚΕ, επίσημα κείμενα, том. 5 (1940-1945), Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, σ. 66.

[26] «Η συγκρότηση προσωρινής κυβέρνησης από τα κόμματα και οργανώσεις που αγωνίζονται σύμφωνα με τους σκοπούς του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου αμέσως μετά το διώξιμο του ξένου κατακτητή, η οποία θα αποκαταστήσει τις λαϊκές ελευθερίες, θα ενεργήσει ελεύθερο δημοψήφισμα για την λύση του πολιτειακού ζητήματος και εκλογές συντακτικής εθνοσυνέλευσης με το αναλογικό εκλογικό σύστημα, αποτελεί τον πιο σωστό τρόπο λύσης του εσωτερικού ζητήματος και εξυπηρετεί τα συμφέροντα της χώρας και του Ελληνικού λαού.» Πανελλαδική Συνδιάσκεψη του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδας, ό.π., σ. 91-92.

[27] «... με το περιεχόμενο που δίνει σ' αυτή η 6η ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ του Γενάρη του 1934 και που ... αποτελεί σταθμό για την προοδευτική εκμηδένιση των εμποδίων στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων του τόπου, το γρήγορο πέρασμα στο σοσιαλιστικό δρόμο παραγωγής και την ολοκληρωτική απαλλαγή του ελληνικού λαού από κάθε είδους οικονομικό ζυγό», ό.π., σ. 92.

[28] Το ζήτημα της πολιτικής κατεύθυνσης που είχε χαράξει η απόφαση της 6ης ολομέλειας της Κ.Ε. τον Γενάρη του 1934 είχε βέβαια από τότε φέρει σημαντικές πολιτικές συγκρούσεις με χαρακτηριστικότερη αυτή με τον πρώτο γραμματέα (1924-1926) του ΚΚΕ Παντελή Πουλιόπουλο. Η βασική κριτική του Π. Πουλιόπουλου στην στροφή του ΚΚΕ βρίσκεται στο βιβλίο του «Δημοκρατική ή Σοσιαλιστική Επανάσταση στην Ελλάδα;».

[29] «Το βιβλιαράκι τούτο απαντά στα ακόλουθα ερωτήματα: Ανταποκρίνονται στην Ελληνική πραγματικότητα, τα διάφορα σοσιαλιστικά κηρύγματα που ακούμε τελευταία; Σε πιο στάδιο εξέλιξης βρίσκεται η Ελλάδα;», Προγραμματική διακήρυξη του ΚΚΕ, Λαοκρατία και σοσιαλισμός, ό.π., σ. 113.

[30] Μαρξ Κ., Ο εμφύλιος πόλεμος στην Γαλλία, Αθήνα: Στοχαστής, 2001, σ. 79-80.

[31] Ό.π., σ. 83.

[32] Ό.π., σ. 81.

[33] Λένιν Β.Ι., γράμματα από μακριά, Αθήνα: Οδυσσέας, 1975, σ. 76.

[34] Κριστιν Μπυσι – Γκλυκσμαν, Ο Γκράμσι και το κράτος, μετφ. Π.Δ. Καστορινός, Αθήνα: θεμέλιο, 1984, σ. 303.

[35] Ό.π., σ. 314.

[36] Γκράμσι Α., Για τον Μακιαβέλι, για την πολιτική και για το σύγχρονο κράτος, μετφ. Φ.Κ., Αθήνα: Ηριδανός, σ. 157.

[37] Μαρξ, ό.π., σ. 108.